

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

KAPOSVÁRI EGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR
Vállalatgazdasági és Szervezési Tanszék

A doktori iskola vezetője:

Dr. habil SARUDI CSABA CSc.

MTA doktora,

a közgazdaságtudomány kandidátusa, egyetemi tanár

Témavezető:

Dr. PAÁL JENŐ

egyetemi tanár,

a mezőgazdasági tudomány kandidátusa

Társ-témavezetők:

Dr. SZÉLES GYULA

MTA doktora

professzor emeritus

Dr. UDOVECZ GÁBOR

MTA doktora, egyetemi tanár

**A MAGYAR MEZŐGAZDASÁGI TERMELÉS JÖVEDELMEZŐSÉGI
VISZONYAINAK VIZSGÁLATA,
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL
A TÁMOGATÁSI RENDSZER ALAKULÁSÁRA**

Készítette:

Dr. TÓTH JÓZSEF

Kaposvár

2009

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

KAPOSVÁRI EGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR
Vállalatgazdasági és Szervezési Tanszék

A doktori iskola vezetője:
Dr. habil SARUDI CSABA CSc.
MTA doktora,
a közgazdaságtudomány kandidátusa, egyetemi tanár

Témavezető:
Dr. PAÁL JENŐ
egyetemi tanár,
a mezőgazdasági tudomány kandidátusa

Társ-témavezetők:
Dr. SZÉLES GYULA
MTA doktora
professzor emeritus
Dr. UDOVECZ GÁBOR
MTA doktora, egyetemi tanár

A MAGYAR MEZŐGAZDASÁGI TERMELÉS JÖVEDELMEZŐSÉGI
VISZONYAINAK VIZSGÁLATA,
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL
A TÁMOGATÁSI RENDSZER ALAKULÁSÁRA

Készítette:
Dr. TÓTH JÓZSEF

Kaposvár
2009

1. A KUTATÁS ELŐZMÉNYEI, CÉLKITŰZÉSEK

Tanulmányaim, de a vállalatoknál eltöltött gyakorlati időm és az adószakértői, könyvvizsgálói munkám során is naponta szembesültem azzal a vitathatatlan ténnyel, hogy a gazdálkodás mikéntjének megítélése, színvonalának értékelése csakis a jövedelemtermelésen keresztül lehetséges. Akár egy vállalkozás, akár egy nemzetgazdasági ág, ágazat helyzetének elemzésénél, fejlesztési lehetőségének vizsgálatánál fókuszba kerül a jövedelem, a jövedelmezőség kérdése, a GDP-hez való hozzájárulás nagyságrendje és aránya, hiszen ettől függ a piacgazdaság szereplőinek olyan jövedelemhez jutása, amely fedezni tudja társadalmi és személyes szükségletük kielégítését.

Az eredményelemzés, a különböző értékelési szempontok figyelembevételével összeállított, a vállalkozások beszámolóinak részét képező eredménykimutatások ugyan tükrözik az időbeli változást, megmutatják az alaptevékenység végzésének jövedelmező, vagy kevésbé jövedelmező voltát, azonban csak az erre ható tényezők részletes vizsgálata, hatásainak elemzése adhat alapot a megnyugtató következtetésekre, azok felhasználásának lehetőségére.

Dolgozatomban szeretném ráirányítani arra a figyelmet, hogy az eredményalakulásra legalább két tényezőcsoport fejt ki lényeges hatást: a vállalkozás belső-, és a vállalkozást „kívülről” érő tényezők.

(A vállalkozás belső tényezői közé sorolom a többi között a vállalkozás nagyságrendjét, a folytatott mezőgazdasági tevékenységek arányát, a termelési szerkezet alakulását és alakítását, a képződő jövedelem „visszaforgatását”. A külső tényezők közé tartozik a közgazdasági szabályozórendszer, ennek kiemelkedő eleme a támogatásrendszer.)

Célom az, hogy az általános vállalatgazdálkodási kérdéskörökön túl bemutassam az agrárágazati sajátosságokat, a más nemzetgazdasági ágaktól eltérő tényezők hatását.

Természetesen egy agrárvállalkozás jövedelmezőségét sem lehet önmagában megítélni. Olyan összehasonlítható adatbázisokra van szükség, amelynek alapján megítélhető a relatív helyzet, indokolni és értékelni lehet az eltéréseket.

Ezért szerepel vizsgálati céljaim között a mezőgazdaság jövedeleminformációs rendszereinek tanulmányozása, alkalmazásuk, gyakorlati felhasználási lehetőségük bemutatása.

Ezzel eldönthető az a kérdés is, hogy melyik rendszer, melyik gazdasági folyamat elemzésére lesz legalkalmasabb. (Melyik lesz/lehet alkalmas, a gazdaságok forrás- és eszközösszetételének vizsgálatára, melyik a mezőgazdaság teljes kibocsátásának megítélésére és melyik rendszer az alaptevékenység volumenváltozásának, a jövedelemalakulás tendenciájának megállapítására.)

Célkitűzéseim között kiemelten szerepel annak bemutatása, hogy mindezekre milyen hatással van a támogatásrendszer.

A kérdéskör vizsgálata előtt tisztázni kellett néhány kiindulópontként szereplő fogalmat is, így többi között a támogatás, az állami forrás és a kedvezményezett vállalkozás fogalmát.

Mivel egy átmeneti időszak gazdasági eseményeit terveztem elemezni, azt is szerettem volna bemutatni, hogy az Európai Unió támogatáspolitikájának kialakítása hogy érintette a tagországok, így hazánk támogatáspolitikájának alakulását.

Mennyiben voltak megengedettek a nemzeti „intézkedési csomagok”, mi volt ennek célja, mennyiben más az új belépőkkel való bánásmód ezen a területen.

Megkíséreltem véleményt formálni a 2009. évtől kezdődően bevezetendő összevont gazdaságtámogatási rendszerről (SPS), annak várható előnyeiről hazánk vonatkozásában.

Egyik fő célként fogalmaztam meg az adatgyűjtés és a vizsgálatok során azt, hogy a mezőgazdasági jövedelemalakulás és a támogatások közötti kapcsolatot kimutassam, ezzel rámutassak a támogatásrendszer meglétének szükségességére, figyelembe véve, hogy az ágazat más ágazatokhoz viszonyítottan számos eltérő, speciális adottságokkal rendelkezik.

Visszatérve a kiinduló gondolatsorhoz, céлом volt annak bemutatása, hogy az agrárgazdaságban tevékenykedők milyen módon tudják kielégíteni adózott eredményükből a tulajdonos/tulajdonosok befektetett tőkéje után „járó” reális hozamigényt, milyen lehetőség van arra, hogy az agrárgazdaság szereplői olyan jövedelemhez jussanak, amely fedezni tudja társadalmi és személyi szükségletük reális kielégítését.

2. Anyag és módszertan

Az értekezés elkészítése során szembesültem azzal, hogy a témakör széleskörű szakirodalmából milyen szempontok szerint célszerű válogatnom azt az elhatározást figyelembe véve, hogy mind a jövedelmezőségről megfogalmazottak, mind a támogatásrendszer tartalmáról, rendszeréről leírtak, a kifejtett – esetenként eltérő - vélemények ütköztetése, összevetése megtörténjen, szem előtt tartva a két terület között meglévő összefüggések feltárását.

Mindjárt a kiindulópontnál figyelembe kellett vennem azt, hogy a vizsgált terület rendkívül változó struktúrájú és olyan terület, mint az Európai Unió közös agrárpolitikája is felülvizsgálatra szorul.

A 2008-as év a KAP felülvizsgálatának éve, amely várhatóan számos területen lehetővé teszi majd az eddigi vitás kérdések megoldását.

Hazánk érdeke az összevont támogatási rendszerre (SPS) való áttérés, mert várhatóan jobb pozíciót jelent a magyar mezőgazdaság számára. A mezőgazdasághoz kapcsolódó környezetvédelem mellett a jövőben az élelmiszerbiztonság is egyre fontosabbá válik. A piaci védőháló fennmaradása szintén fontos szempont.

Ezen folyamatok a kutatómunka során arról is meggyőztek, hogy a mezőgazdaság 2013. után sem nélkülözheti az agrártámogatásokat.

Az anyaggyűjtés során azt is igyekeztem figyelembe venni, hogy a 2013. évre lényeges átalakulás várható a mezőgazdaság szerkezetében és a szántóföldi növénytermesztésnek jobb távlati esélyei lehetnek, mint az állattenyésztésnek.

A módszer megválasztásánál az is mérlegelendő volt, hogy a témakör kutatásánál milyen arányú legyen a mikro- és milyen arányú legyen a makrogazdasági feltételek vizsgálata, a mikrogazdasági feltételek hogyan illeszthetők a makrogazdasági körülményekbe, egy-egy gazdaság jövedelmezőségi helyzetének vizsgálatánál milyen külső tényezők számbavétele, hatásvizsgálata elengedhetetlen.

A vizsgálat során szembesülnöm kellett azzal is, hogy bármilyen időhorizontot választok, évenként rendkívüli mértékben eltérő, egymáshoz nehezen hasonlítható gazdasági (hazai és európai uniós) körülményekkel kell számolni.

Az is gondot okozott, hogy míg alapvető kérdések, alapfogalmak sem tisztázottak, a többi között még a támogatás fogalom sem.

Az összehasonlítás, elemzés bázisául szolgáló információs rendszereknél a közös részeket, illetve az eltéréseket igyekeztem szemléletesen bemutatni.

Ennek fő célja az volt, hogy az egyes rendszerek felhasználása, felhasználhatósága jobb, illetőleg áttekinthetőbb legyen.

A kutatás során ismét áttanulmányoztam a magyar és nemzetközi számviteli standardokat, azok előírásait, hiszen e standardok többsége már európai uniós szinten fogalmazódott meg (IFRS) és nagyrészt meghatározzák, illetőleg behatárolják a magyar vállalkozások beszámolórendszerét, annak módszerét és tartalmát egyaránt.

3. EREDMÉNYEK

A jövedeleminformációs rendszerek és a köztük lévő eltérések bemutatása elősegíti azt, hogy az egyes rendszerek alapján kialakított eredményekből levont következtetések érthetők, az eltérések kezelhetők és ezáltal a gazdaságosság nagyobb valószínűséggel, kisebb hibahatárral megállapítható legyen.

A szakdolgozat bemutatja azt, hogy adatbázisokban kétféle okból lehet jövedelmi és kibocsátási eltérés. Az egyik ok az adatbázisok közötti lefedettségbeli különbség. Az adatbázisok ugyanis a mezőgazdasági termelők eltérő köreit fedik le, ezért eltérő kibocsátást és jövedelmet mutatnak ki.

A másik ok a módszertani eltérés, ugyanis az egyes adatbázisok a gazdasági tevékenységek, jövedelmek és ráfordítások eltérő köreit foglalják magukba, illetve, hogy az azonos gazdasági tevékenységeket eltérő módon számolják el.

A lefedettség szempontjából a négy rendszertípus (az APEH adatbázis, a Tesztüzemi Rendszer a hazai módszertan alapján, a Tesztüzemi Rendszer a nemzetközi módszertan alapján, valamint a Mezőgazdasági Számlarendszer) viszonylag könnyen összevethető. Minden adóbevallást készítő társas vállalkozás (amely két EUME-nél nagyobb) szerepel a Tesztüzemi Rendszerben. Az APEH adatbázisban szerepelnek ugyan a két EUME alatti társas gazdaságok is, amelyek nem szerepelnek a Tesztüzemi Rendszerben, azonban ezek teljesítményétől – a nagyságrend miatt – el lehet tekinteni.

Az összes Tesztüzem által reprezentált gazdaság pedig része az MSZR által lefedett termelői körnek.

A jövedeleminformációs rendszerek módszertani eltéréseit vizsgáltam a kibocsátás és a ráfordítás vonatkozásában.

A Tesztüzemi Rendszernél a hazai és a nemzetközi módszer között lényeges különbség van. A hazai módszer az eredmény kimutatásra épül, így teljes mértékben megfeleltethető az APEH adatbázisának. A nemzetközi módszer az MSZR-hez hasonlóan épül fel, a tesztüzemi kérdőív árumérlegeket tartalmazó része alapján készül el.

Bár az APEH adatbázis, a Tesztüzemi Rendszer és az MSZR eltérő metodikával és eltérő alapról indul, ezáltal eltérő eredményhez vezet, de úgy a rendszerek mint az eredménykimutatások között megteremthető az „átjárás”.

A jövedeleminformációs rendszerek elemzése abban is segítségünkre van, hogy melyik rendszer melyik folyamatelmzésére a legalkalmasabb.

Az APEH adatbázis a társas gazdaságok forrás- és eszközösszetételének vizsgálatára, a Mezőgazdasági Számlarendszer a mezőgazdaság teljes kibocsátásának, az alaptevékenység volumenváltozásának, a jövedelemalakulás tendenciájának megállapítására a legalkalmasabb.

A Tesztüzemi Rendszer a mezőgazdaság kibocsátása szektorok közti megoszlásának, az egyéni és társas gazdaságok ráfordításai, jövedelmi helyzete, költség-jövedelem viszonyai megállapítására a leghasználhatóbb.

A támogatások témakörének kutatása során megállapítható volt, hogy a fogalom megítélése, tartalmának megfogalmazása és különösen a gazdasági folyamatokban való szerepe, értékelése, hatásának elemzése egymástól alapjaiban eltérő módon történik.

Az agrártámogatások sajátosságai még inkább indokolták a velük való behatóbb foglalkozást. Az állami támogatások vizsgálati eredményéből kiemelném azt a megállapítást, amely szerint az elszámolásmód meghatározza a támogatás hatásmechanizmusát.

A tőke-megközelítés szerinti elszámolási mód azt jelenti, hogy a támogatás közvetlenül a részesedésekkel szemben, a jövedelem-megközelítés módnál pedig a támogatás több időszakon keresztül bevételként kerül elszámolásra.

Úgy ítélem meg, hogy mindkét megoldás elfogadhatónak minősül, hiszen azt az alapvető igényt mindkét változat kielégíti, hogy a támogatás hatását elemezni és értékelni tudjuk.

Ugyan még nincs tapasztalatunk az összevont gazdaságtámogatási rendszer (SPS) funkcionálásáról, azonban a 2009. évben történő bevezetése miatt nem lehet érdektelen a várható hatásiról, vélt- vagy valós hatásmechanizmusáról és a tervezett előnyeiről szólni.

Mint ismeretes, az SPS rendszer lényege, hogy a közvetlen támogatás vagyoni jellegű jogosultsággá válik és forgalomképes lesz.

A közvetlen agrártámogatások döntő része termelési kötelezettség nélkül jár. A termeléstől függetlenített támogatások az egyes üzemek számára ún. jogosultságokkal hívhatók le, amelyek forgalomképes vagyoni értékű jogokat testesítenek meg. A jogosultságok címzettjei a földhasználók és nem a földtulajdonosok. A támogatási összeg lehívásának két feltétele van: a támogatási összeg akkor hívható le, ha a jogosultság tulajdonosa –a megadott időpontban – jogosultságainak megfelelő területet használ és betartja a kölcsönös megfeleltetés előírásait.

Mint korábban említettem, a rendszer bevezetése a 2009. évben történik meg, ezért gyakorlati tapasztalatokról beszámolni nem lehet.

A rendszer elemeit áttekintve, összefüggéseit elemezve milyen előnyei fogalmazhatók meg? Mindenekelőtt támogatja a fennálló üzemgazdasági rendet, a támogatások középtávrá kiszámíthatók, működése viszonylag egyszerű és a versenyképesség növelése mellett a biztonságos élelmiszerellátás megteremtése, az olcsóbb magyar élelmiszer előállításra is irányul. Az is várható, hogy a rendszer a spekuláció ellen is hat/hathat. A vélemények szerint várhatóan mérséklődik a feltételek közötti különbség a magyar termelők és a korábban belépett tagállamok között. A növénytermesztésben az új rendszer a megkötöttségek megszüntetésével lehetővé teszi a gyorsabb döntéshozatalt, a rugalmasabb alkalmazkodást és nagyobb esélyt ad az állattenyésztési ágazatok érdekeinek megóvására is.

A támogatások és az adórendszer kapcsolatának bemutatásával az volt a célom, hogy e két ellenkező irányú hatásértékelésre, számbavételre kerüljön, nem hagyva figyelmen kívül azt a szempontot sem, hogy a támogatás rendelkezésre bocsátása, valamint az adófizetés módszerének, rendszerének és határidejének meghatározása döntően érinti a finanszírozási, likviditási kérdéseket is.

A piacmeghatározó termékek költségeinek és bevételeinek, termelési értékének és a kapott támogatásainak elemzése rámutatott, hogy az üzemi tervek készítésénél, a vállalkozás termelési szerkezetének meghatározásánál, a befektetéseknél, a hitelfelvételeknél nemcsak a makrogazdasági, hanem vállalkozói szinten is elengedhetetlen a termékjövedelmezőség és a támogatásrendszer közgazdasági, pénzügyi, jövedelmezőségi összefüggéseivel foglalkozni.

4. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A nemzetgazdaság ágazati szerkezetében ma is megkülönböztetett szerepe van – és kell hogy legyen – a mezőgazdaságnak. Ugyanakkor nem lehet és nem szabad figyelmen kívül hagyni azt, hogy a termelés jellege, piaci pozíciói, nemzetközi versenyképessége, hatékonysági és jövedelmezőségi viszonyai lényeges eltérést mutatnak a többi ágazattól.

Az Európai Unióhoz való csatlakozásunk után a fentiek még bonyolultabbá, sok esetben a folyamatok még kiszámíthatatlanabbá váltak.

Kísérletek történtek/történnek az egységes szabályozás bevezetésére (pl. támogatásrendszer), azonban a nemzeti sajátosságok – elsősorban a később csatlakozóknál – még ma is meghatározóan hatással vannak a hazai vállalkozások, a mezőgazdasági termeléssel foglalkozók jövedelmi, jövedelmezőségi viszonyaira, a vállalkozás folytatása elv érvényesülési lehetőségeire.

Az egyes folyamatok vizsgálata, elemzése során esetenként azt is figyelembe kell venni, hogy az uniós döntéseknél más szempontok (politikai, szociális, stb.) is szerepet játszhatnak.

A mezőgazdasági termelők jövedelmi helyzetének megítélése nem nélkülözheti annak a gazdasági közegnek (unió, ország, régió) az ismeretét, megértését, ahol a tevékenység folyik, hiszen a talpon maradást a működés rövid- és hosszabbtávú garanciáit e közegben kell keresni.

A jövedelmezőség vizsgálatának lehetősége az utóbbi időszakban kibővült. A 2000. év előtti időszakban a pénzügyi folyamatok vizsgálatára, azok feltárására nagyrészt csak a mérlegbeszámolók adatai álltak rendelkezésre, addig az uniós csatlakozás és harmonizáció során kialakultak azok a pénzügyi- és jövedeleminformációs rendszerek, amelyek új és közös elemei az agrár- informatikának.

Az információs rendszerek célszerű felhasználáshoz, a megfelelő következtetések levonásához elengedhetetlenül szükséges az, hogy az egyes rendszerek közötti összefüggések megismerésre, feltárássra kerüljenek. Ezzel eldönthető az, hogy melyik rendszer milyen gazdasági folyamat elemzésére a legalkalmasabb.

Az információs rendszer tanulmányozása során úgy ítélem meg, hogy dolgozatomban témájához leginkább közelálló három információs rendszer elemzését, az APEH adatbázis, a

Mezőgazdasági Számlarendszer és a Tesztüzemi Rendszer vizsgálatát, a rendszerek közötti átfedéseket és eltéréseket vizsgálom meg.

Arra a megállapításra jutottam, ha eltekintünk a statisztikai hibáktól és az adatszolgáltatói magatartásból adódó eltérésektől, akkor az adatbázisokban kétféle okból lehet jövedelmi és kibocsátási eltérés.

Az egyik ok az adatbázisok közötti lefedettségbeli eltérés. Az adatbázisok ugyanis a mezőgazdasági termelők eltérő köreit fedik le, ezért eltérő kibocsátást és jövedelmet mutatnak ki. A másik ok módszertani eltérés. Az egyes adatbázisok a gazdasági tevékenységek, jövedelmek és ráfordítások eltérő köreit foglalják magukba, illetve hogy azonos gazdasági tevékenységeket eltérő módon számolnak el.

A jövedeleminformációs rendszerek vizsgálatának az is fontos eredménye volt, hogy el lehet dönteni, hogy melyik rendszer melyik folyamat megítélésére, elemzésére a legalkalmasabb.

Megállapítható az, hogy az APEH adatbázis a társas gazdaságok forrás- és eszközösszetételének, a mezőgazdaság teljes kibocsátásának, az alaptevékenység volumenváltozásának, a jövedelemalakulás (az ágazat egészére vonatkozóan) tendenciájának megállapítására a legalkalmasabb. A Tesztüzemi Rendszer a mezőgazdaság kibocsátása szektorok közti megoszlásának, az egyéni és társas gazdaságok ráfordításai, jövedelem helyzete, költség-jövedelem viszonyai megállapítására a legalkalmasabb.

A támogatások témakörének kutatása során megállapítható volt, hogy már magának a fogalomnak a megítélése, tartalmának megfogalmazása és különösen a gazdasági folyamatokban való szerepe, értékelése, hatásának elemzése egymástól alapjaiban eltérő módon történik. Olyan alapkategóriák tartalmi kérdéseinek az egyértelmű megfogalmazására volt szükség a kutatómunka kezdeténél, mint például az állami forrás, a kedvezményezett vállalkozás vagy például a szelektivitás. Foglalkozni kellett a támogatások versenytorzító hatásaival is.

Szükséges volt annak a megállapítása is, hogy a támogatásokat eszközökhöz és jövedelemhez kapcsolódó támogatásokra indokolt besorolni.

Úgy ítélem meg, hogy mindkét megoldás elfogadhatónak minősül, hiszen azt az alapvető igényt mindkét változat kielégíti, hogy a támogatások hatását elemezni és értékelni tudjuk. (Megjegyzem, hogy az első megoldás abból a szempontból preferálható, hogy az jobban követi a bruttó elszámolás számviteli alapelvét.)

Dolgozatomban – bár hazánkban csak a 2009. évben tervezik bevezetni – foglalkoztam az összevont gazdaságtámogatási rendszerrel. Jóllehet a rendszer működéséről még gyakorlati

tapasztalattal nem rendelkezünk, azonban a rendszer belső logikájából a rendszer elemeinek várható hatásaira már ma is lehet következtetni.

A rendszer előnyeként lehet megemlíteni a többi között a kiszámíthatóságot, működésének viszonylagos egyszerűségét, a biztonságos élelmiszerellátás megteremtését, a gyorsabb döntéshozatalt és a rugalmasabb alkalmazkodást.

Fontos kérdés a támogatások hatékonyságának és hatásosságának vizsgálata.

A hatékonyságot elsősorban a rendelkezésre álló forrás lekötésének, lehívásának, illetve a lekötött, lehívott és az esetleg visszafizetett összegek arányából állapítható meg.

A hatások, hatásosság vizsgálata ennél bonyolultabb, jórészt makroszintű vizsgálati módszert igényel.

Célravezető az a módszer, ha a hatásosság vizsgálatokat projektszinten végezzük és azt határozzuk meg, hogy a támogatás hatására mennyi a megtermelt hozzáadott érték.

A vizsgálatok azt is egyértelműen kimutatták, hogy versenyképesség növekedés csak meghatározott támogatás-nagyságrend mellett képzelhető el.

Az agrártámogatások hatásmechanizmusának vizsgálatánál feltétlenül számolni kell azzal, hogy a támogatásokra fordított kiadások nem idézik elő a gazdálkodók jövedelmének azonos összegű növekedését. Az agrártámogatások egy része ugyanis már eleve el sem jut a termelőkhez, azt a többi között a támogatási intézkedések előkészítésére, a szükséges adminisztratív kiadásokra, végrehajtásra, ellenőrzésre fordítják.

Megállapítható az is, hogy a támogatásból jut a mezőgazdaságot követő vertikális szakaszok szereplőinek és a fogyasztóknak is.

Mindezeket a hatásokat figyelembe véve megállapítható, hogy a mezőgazdasági termelők megszerezhető jövedelmének megállapításához, annak értékeléséhez figyelembe kell venni azt, hogy az egyes támogatástípusokhoz eltérő „hatékonysági veszteség” tartozik.

A támogatások és az adórendszer kapcsolatának bemutatásával a pénzügyi szabályozórendszer két meghatározó elemének – bár eltérő irányú – hatásmechanizmusát kíséreltem bemutatni.

A mezőgazdasági jövedelmek alakulásának támogatásrendszerrel való összevetése jó lehetőségnek bizonyult az elemzési rendszerek bemutatására. A piacmeghatározó termékek költségeinek és bevételeinek, termelési értékének és a kapott támogatásainak elemzése rámutat, hogy az üzemi tervek készítésénél, a vállalkozás termelési szerkezetének meghatározásánál, a befektetéseknél, a hitelfelvételnél, nemcsak makrogazdasági, hanem

vállalkozói szinten is elengedhetetlen a termékjövendelmezőség és a támogatásrendszer közgazdasági, pénzügyi, jövendelmezőségi összefüggéseivel foglalkozni.

Az is bemutatást nyert, hogy támogatások nélkül a piacmeghatározó termékek termelése eleve veszteségesen alakulna.

5. ÚJ KUTATÁSI EREDMÉNYEK

A magyar mezőgazdasági termelés jövedelmezőségi vizsgálata során – szoros összefüggésben a támogatási rendszerrel – arra törekedtem, hogy a makrogazdasági (hazai és európai uniós) körülményeket, azok hatásmechanizmusát egységes szerkezetben mutassam be, figyelemmel a mikrogazdasági (egy-egy vállalkozás jövedelmezőségi viszonyait meghatározó) körülményekre.

Annak kritériumrendszerét és módszerét kívántam bemutatni, hogy az agrárvállalkozások milyen környezeti – nemzetgazdasági, világgazdasági – kihívásokkal találják magukat szemben, milyen tényezőket kell figyelembe venniük a rövid- és középtávú üzleti terveik kialakításánál, hogyan értékelhető termelési, szolgáltatási produktumuk, mindegyikre milyen hatással van a támogatásrendszer.

Mindezek vizsgálatához, elemzéséhez megbízható, könnyen értelmezhető jövedeleminformációs háttérre van szükség, amely lehetőséget ad a megítélésre, az összehasonlítások megtételére, a tendenciák megítélésére.

A jövedeleminformációs rendszerek felhasználásánál, az alkalmazásuk lehetőségeinek meghatározásánál mindig tekintettel voltam arra, hogy a magyar üzem- és birtokstruktúra eltér az EU-15-ök meghatározó tagállamaiétól.

Az átlagos üzemméret, a gazdaságok területnagyságának szóródása, a tevékenységi megoszlás eltérő mértékű, esetenként lényeges eltérést mutat.

Ugyanez mondható el a szervezeti sajátosságok, valamint a koncentrációs dinamika vonatkozásában is.

A fenti okokból is következik, hogy a kapott eredmények értékelése, a valós összefüggések feltárása gyakran korrekciót, magyarázatot igényel.

Általánosságban is megállapítható, hogy a jövedelem-információs rendszerek mindegyikében található olyan sajátosságok, amelyek eltérő üzemstruktúrák között más-más eredményt hoznak, egyes esetekben az eredmények felhasználhatósága bizonytalanná válik.

Ennek kiküszöbölése, az átláthatóság és a hatékonyabb alkalmazás érdekében bemutatom a Mezőgazdasági Számlarendszer, a Tesztüzemi Rendszer, valamint az APEH adatbázisa közötti összefüggést a lefedettség, a kibocsátás, valamint a ráfordítás vonatkozásában. Mindezek figyelembevételével az eredmények megítélése, értékelése egyértelműbb, a kapott eredmények, következtetések hibahatára kisebb lesz.

A kutatómunka arra is rámutatott, hogy az APEH adatbázis a társas gazdaságok forrás- és eszközösszetételének vizsgálatára, a Mezőgazdasági Számlarendszer a mezőgazdaság teljes kibocsátásának, az alaptevékenység volumenváltozásának, a jövedelemalakulás tendenciájának megállapítására a legalkalmasabb.

A Tesztüzemi Rendszer a mezőgazdaság kibocsátása szektorok közti megoszlásának, az egyéni és társas gazdaságok ráfordításai, jövedelem-helyzete, költség-jövedelem viszonyai vizsgálatára a leghasználhatóbb.

Az egyes jövedeleminformációs rendszerek tartalmi megfelelésének, „közös részeinek” a bemutatása új megközelítést egyértelműbb szemléltet kialakítását teszi lehetővé az elemző, értékelő munka során.

A szakdolgozatomban elemzem az európai uniós támogatások hatékonyságának és hatásosságának vizsgálati lehetőségeit, a hasznosulás körülményeit.

Az a kutatómunka során világossá vált számomra, hogy a hatásosság vizsgálatokat csak projektszinten lehet elvégezni. A vizsgálat azt is bebizonyította, hogy egy-egy támogatásfajta odaítélése, elnyerése körülményeinek meghatározásánál arra is figyelemmel kell lenni, hogy alacsonyabb összegek odaítélésénél, szétaprózott támogatásrendszerrel nem lehet jelentős versenyképesség növekedéssel számolni.

A piacmeghatározó termékek költségeinek és bevételeinek, termelési értékének és a kapott támogatások együttes elemzése rámutat, hogy az üzemi tervek készítésénél, a vállalkozás termelési szerkezetének alakításánál, a befektetéseknél, a hitelfelvételnél, vállalkozói szinten is elengedhetetlen a termékjövodelmezőség és támogatásrendszer közgazdasági, pénzügyi, jövodelmezőségi kérdéseivel foglalkozni.

A támogatások és az adórendszer kapcsolatának bemutatása olyan összefüggéseket tár fel, amely a hazai adórendszer szabályozásánál, annak módosításánál, de egy-egy gazdaság adóterhelésének elemzésénél is hasznosítható és újszerű megközelítési javaslatokat ad.

A dolgozat több fejezetében utalok a támogatások számviteli elszámolásának anomáliáira. A magyar számviteli törvény és a nemzetközi számviteli standardok is lehetővé tennék egy átfogóbb, a mezőgazdasági sajátosságokat jobban követő számviteli elszámolási rendszer kialakítását. Ez elősegítené egy átláthatóbb jövedelmi helyzet bemutatását.

Ezzel elérhető lenne az is, hogy a beszámolórendszer jobban szolgálná a potenciális befektetők, a hitelezők, de a tulajdonosok jogosan elvárható információigényét is.

6. JAVASLATOK

- Az eredményelemzés a különböző értékelési szempontok figyelembevételével összeállított, a vállalkozások beszámolóinak részét képező eredménykimutatások ugyan tükrözik az időbeli változást, megmutatják az alaptevékenység végzésének jövedelmező, vagy kevésbé jövedelmező voltát, azonban csak az erre ható tényezők részletes vizsgálata, hatásainak elemzése adhat alapot a megnyugtató következtetésekre, azok felhasználásának lehetőségére.

E szempontok figyelembevételével fogalmazható meg az a jogos igény, hogy a számvitelről szóló (2000. évi C. törvény), illetve annak kiegészítő mellékletre vonatkozó előírásainak bővítése – az agrárágazat sajátosságainak figyelembevételével – jól szolgálja a hitelezőket, az ide befektetni szándékozókat, de a tulajdonosok érdekeit is.

- A mezőgazdasági vállalkozások üzleti jelentésének elkészítése ugyan a vállalkozás „belső ügye”, azonban annak módszertani kérdései, a tárgyalandó témakörök és azok tartalmának, elemzési eszközeinek a rendszerbe foglalása jelentősen segíthetné a megítélést, a megteendő intézkedésekhez jó alapot szolgáltatna és nem utolsósorban: elősegítené a következő időszak, időszakok üzleti terveinek elkészítését is.

A módszertan kidolgozása során megfogalmazódhatna a többi között az, hogy a mezőgazdaság pénzügyi szabályozói hogyan hatottak a vállalkozás jövedelmezőségére, elkülönítve ennek hatását a vállalkozás belső forrásai által előidézett hatékonyság, jövedelmezőség alakulásától.

- Az egyes jövedeleminformációs rendszerek vizsgálata alapján javasolható, hogy az APEH adatbázis a társas gazdaságok forrás- és eszköztételének vizsgálatára, a Mezőgazdasági Számlarendszer, az alaptevékenység volumenváltozásának, a jövedelemalakulás tendenciájának megállapítására célszerű elsősorban felhasználni.

- Az állami támogatásokat eszközökhöz és jövedelemhez kapcsolódó támogatásokra lehet besorolni.

Az eszközökhöz kapcsolódó támogatásoknak két alternatívája van: a mérlegben halasztott bevételként kell bemutatni, vagy a támogatással az eszköz könyv szerinti értékét kell csökkenteni. A két elszámolási mód mindegyike elfogadható alternatívának minősül. A jövedelemhez kapcsolódó támogatások szintén két megoldással számolhatók el: az eredmény kimutatásban bevételként mutatják ki, vagy egy olyan általános tétel részeként, mint az „egyéb bevételek”. A másik megoldás, amikor a kapcsolódó ráfordításokból kerülnek levonásra.

A kiemelt terület is bizonyítja, hogy az elszámolás, a beszámolóban való szerepeltetés különböző módjai nem azonos hatással járnak; eltérő következtetésekre adhatnak okot. Mindezek miatt is javasolható a mielőbbi egységesítés, azonos elszámolási mód kötelező jelleggel való megfogalmazása.

- A támogatások és az adórendszer összefüggéseinek vizsgálata nem csak az egyes elemek hatásának vizsgálata szempontjából javasolható, hanem egymásra hatásuk viszonylatában is.

7. DISSZERTÁCIÓ TÉMAKÖRÉBŐL MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK

7.1. Magyar nyelven megjelent közlemények

7.1.1. A disszertáció témaköréből megjelent publikációk:

1. **Burján - Szebellédi – Sztanóné - Tóth József:** Adók és támogatások alapjai
Bp. : Saldo Kiadó Kft., 2007. (7. fejezet 211-256 oldal)
2. **Dr. Tóth József** (társszerzőkkel) Pénzügypolitikai stratégiák
Bp. : Akadémiai Kiadó, 2006.

7.1.2. A disszertáció témakörén kívüli publikációk:

1. **Dr. Csanádi Ágnes – Dr. Tóth József:** Az önkormányzatok pénzügyei (Perfekt 2002.)
2. **PSZF** Mérlegképes távoktatás keretében Pénzügyi ismeretek I-II. (PSZF 1998.)
3. **Dr. Tóth József:** Illetékek (PSZF 1997.)
4. **Dr. Tóth József- Dr. Váczi Mária:** A non profit szervezetek pénzügyei és számvitele I.
(PSZF jegyzet 1995.)
5. **Koháriné dr. Papp Edit – Dr. Tóth József - Dr. Váczi Mária – Dr. Sugár Katalin – Németh Gyula:** Segédlet az államháztartás gazdaságtana tantárgyhoz (Perfekt 1994.)
6. A **privatizáció** magyarországi gyakorlata (PSZF 1994.)
7. **Önkormányzatok** pénzügyei (PSZF 1991.)
8. **Doktori értekezés** Tanácsi szabályozórendszer hatékonyságának vizsgálata

7.2. Idegen nyelvű publikációk

1. Dr Jozsef Toth

Kaposvar University

A Methodological Analysis of the Profitability Conditions of the Hungarian Agricultural Production, with Special Regard to Microfarms and the Course of their Subsidisation System.

